SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 3
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

XORIJIY INVESTITSIYALARNING O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTIGA TA’SIRI

Umarova Shabnam Abduvoxid qizi

Kosonsoy tuman ixtisoslashtirilgan maktab Aniq fanlar yonalishi 11-A-02

Annotatsiya
Mazkur maqolada xorijiy investitsiyalarning O‘zbekiston iqtisodiy taraqqiyotidagi o‘rni, ularning makroiqtisodiy barqarorlik, ishlab chiqarish salohiyati, eksport imkoniyatlari, bandlik va texnologik modernizatsiya jarayonlariga ta’siri ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Xorijiy investitsiyalarni jalb etishning nazariy asoslari, investitsion muhitni shakllantiruvchi omillar hamda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o‘sishga ta’sir mexanizmlari yoritiladi. Shuningdek, O‘zbekistonda investitsiya siyosatining rivojlanish yo‘nalishlari, investitsion faollikni oshirish imkoniyatlari va mavjud institutsional muammolar ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot natijasida xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirishga qaratilgan ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar
xorijiy investitsiyalar, to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar, investitsion muhit, iqtisodiy o‘sish, kapital oqimi, investitsiya siyosati, texnologik transfer, eksport salohiyati, iqtisodiy modernizatsiya, investitsion jozibadorlik.

Kirish

Jahon iqtisodiyotida globallashuv jarayonlarining chuqurlashuvi, xalqaro kapital harakatining jadallashuvi va ishlab chiqarish zanjirlarining transmilliy miqyosda kengayishi xorijiy investitsiyalarni milliy iqtisodiy taraqqiyotning muhim omillaridan biriga aylantirmoqda. Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda ichki jamg‘armalar va investitsiya resurslarining cheklanganligi iqtisodiy o‘sishni moliyalashtirishda xorijiy kapitalning ahamiyatini oshiradi. Xorijiy investitsiyalar nafaqat qo‘shimcha moliyaviy resurslarni jalb etish, balki zamonaviy texnologiyalar, boshqaruv tajribasi, xalqaro

bozorlar bilan integratsiya va ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlarini ham yaratadi. Jahon bankining iqtisodiy rivojlanish bo‘yicha yondashuvlarida xususiy kapital, infratuzilma va institutsional muhitning o‘zaro bog‘liqligi barqaror iqtisodiy o‘sishning muhim shartlari sifatida qaraladi [1].

Xorijiy investitsiyalarning iqtisodiyotga ta’siri, avvalo, kapital shakllanishi va ishlab chiqarish imkoniyatlarining kengayishi orqali namoyon bo‘ladi. Investitsiyalar hisobiga yangi korxonalar tashkil etilishi, mavjud ishlab chiqarish quvvatlari modernizatsiya qilinishi, mehnat unumdorligi oshishi va iqtisodiyotning tarmoq tarkibi takomillashishi mumkin. Biroq xorijiy kapital oqimining iqtisodiy samarasi uning hajmi bilangina belgilanmaydi. Investitsiyalarning qaysi tarmoqlarga yo‘naltirilishi, mahalliy korxonalar bilan kooperatsiya darajasi, texnologik yangilanishga qo‘shgan hissasi hamda yaratilgan qo‘shilgan qiymatning mamlakat iqtisodiyotida qolish darajasi ham muhim hisoblanadi. Shu sababli xorijiy investitsiyalarni baholashda miqdoriy ko‘rsatkichlar bilan bir qatorda ularning tarkibiy va sifat jihatlarini ham o‘rganish zarur [2].

O‘zbekiston iqtisodiyotida ham xorijiy investitsiyalarni jalb etish iqtisodiy islohotlarning muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatda iqtisodiyotni liberallashtirish, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish, xususiy mulk daxlsizligini ta’minlash, tashqi savdo aloqalarini kengaytirish va investitsion infratuzilmani takomillashtirishga qaratilgan chora-tadbirlar xorijiy investorlar uchun institutsional sharoitlarni shakllantirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, iqtisodiyotning yuqori qo‘shilgan qiymatga ega tarmoqlarini rivojlantirish, hududlar o‘rtasidagi investitsion tafovutlarni kamaytirish, mahalliy ishlab chiqaruvchilarning xalqaro qiymat zanjirlariga integratsiyasini kuchaytirish masalalari dolzarbligicha qolmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni bilan tasdiqlangan 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasida investitsiya muhitini yaxshilash, iqtisodiyotga xorijiy va mahalliy investitsiyalarni faol jalb etish hamda hududlarning investitsion salohiyatidan samarali foydalanish vazifalari belgilangan [3]. Mazkur vazifalar xorijiy investitsiyalarni faqat moliyalashtirish manbai sifatida emas, balki iqtisodiyotni tarkibiy o‘zgartirish, sanoatni

diversifikatsiya qilish va raqobatbardoshlikni kuchaytirish vositasi sifatida o‘rganishni taqozo etadi.

Shundan kelib chiqib, maqolaning maqsadi xorijiy investitsiyalarning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’sir etish mexanizmlarini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilish, investitsiyalarning iqtisodiy o‘sish, ishlab chiqarish, eksport, bandlik va texnologik modernizatsiyadagi rolini ochib berish hamda ularning samaradorligini oshirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili

Xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o‘sishga ta’siri iqtisodiyot nazariyasida kapital jamg‘arilishi, texnologik taraqqiyot, xalqaro savdo va institutsional rivojlanish bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganilgan. Mazkur yo‘nalishdagi ilmiy qarashlar xorijiy investitsiyalarning iqtisodiyotga ta’siri faqat moliyaviy resurslar hajmi bilan belgilanmasligini, balki ularning ishlab chiqarish jarayoniga qo‘shgan hissasi, texnologik yangilanish va mahalliy iqtisodiy subyektlar bilan aloqadorligiga ham bog‘liqligini ko‘rsatadi.

J. H. Dunning o‘zining “Multinational Enterprises and the Global Economy” asarida transmilliy korxonalar faoliyati va to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalarni xalqaro ishlab chiqarish munosabatlari doirasida izohlaydi. Olimning xalqaro ishlab chiqarish nazariyasida mulkchilik, joylashuv va ichkilashtirish afzalliklari (OLI paradigmasi) xorijiy investitsiyalarni amalga oshirishning asosiy omillari sifatida qaraladi. Ushbu yondashuvga ko‘ra, investorning xorijiy mamlakatga kapital kiritish qarori korxonaning o‘ziga xos ustunliklari, qabul qiluvchi mamlakatning resurslari va bozor imkoniyatlari hamda faoliyatni bevosita boshqarishdan olinadigan manfaatlar bilan belgilanadi [4].

P. Krugman va M. Obstfeldning “International Economics: Theory and Policy” asarida xalqaro kapital harakati xalqaro iqtisodiy munosabatlarning tarkibiy qismi sifatida tahlil qilingan. Mualliflar xalqaro investitsiyalarni ishlab chiqarish omillarining mamlakatlar o‘rtasida taqsimlanishi, kapital daromadliligi va xalqaro ishlab chiqarish faoliyati bilan bog‘liq holda izohlaydi. Mazkur nazariy qarashlar xorijiy investitsiyalarni mamlakatlar o‘rtasidagi iqtisodiy integratsiya va resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish mexanizmi sifatida o‘rganish imkonini beradi [5].

R. E. Caves “Multinational Enterprise and Economic Analysis” asarida transmilliy korxonalar faoliyatining iqtisodiy oqibatlarini, jumladan, bozor tarkibi, raqobat, texnologik ustunliklar va xorijiy korxonalar bilan mahalliy firmalar o‘rtasidagi munosabatlarni tahlil qilgan. Uning tadqiqotlarida xorijiy korxonalar faoliyati qabul qiluvchi mamlakatda ishlab chiqarish samaradorligi va raqobat muhitiga ta’sir etuvchi omil sifatida qaraladi. Ushbu yondashuv xorijiy investitsiyalarning mahalliy korxonalar faoliyatiga bevosita va bilvosita ta’sirini o‘rganishda muhim nazariy asos hisoblanadi [6].

E. Borensztein, J. De Gregorio va J.-W. Lee “How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?” nomli ilmiy maqolasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi munosabatni empirik jihatdan tadqiq qilgan. Mualliflar xorijiy investitsiyalar iqtisodiy o‘sishga ijobiy ta’sir ko‘rsatishi mumkinligini, biroq ushbu ta’sirning namoyon bo‘lishi qabul qiluvchi mamlakatdagi inson kapitali darajasi bilan bog‘liqligini asoslaydi. Tadqiqotda xorijiy kapitalning texnologiyalarni o‘zlashtirish va ishlab chiqarish samaradorligini oshirishdagi roli alohida ahamiyat kasb etadi [7].

S. J. H. De Mello “Foreign Direct Investment-led Growth: Evidence from Time Series and Panel Data” maqolasida xorijiy investitsiyalar va iqtisodiy o‘sish o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni vaqt qatorlari hamda panel ma’lumotlari asosida o‘rgangan. Muallif xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o‘sishga ta’sirini kapital jamg‘arilishi va texnologik taraqqiyot kanallari orqali izohlaydi. Mazkur tadqiqot xorijiy investitsiyalarning natijadorligini baholashda investitsiya hajmi bilan birga iqtisodiyotning ichki rivojlanish xususiyatlarini ham hisobga olish zarurligini ko‘rsatadi [8].

Jahon bankining “Recommendations for a National FDI Strategy and Roadmap for Uzbekistan” tadqiqotida O‘zbekistonning xorijiy investitsiyalarni jalb etish siyosati, investitsion muhit, huquqiy tartibga solish, investorlarni qo‘llab-quvvatlash va investitsiyalarni rag‘batlantirish mexanizmlari tahlil qilingan. Hisobotda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish strategiyasini ishlab chiqishda davlat siyosati, institutsional muhit va xususiy sektor bilan muloqotning ahamiyati yoritilgan. Ushbu tadqiqot O‘zbekiston sharoitida investitsion jozibadorlikni oshirish va xorijiy kapitalning iqtisodiy

rivojlanishga qo‘shadigan hissasini kuchaytirish masalalarini o‘rganishda muhim manba hisoblanadi [9].

UNCTAD tomonidan tayyorlangan “Investment Policy Review of Uzbekistan” hisobotida mamlakatning investitsiya siyosati, xorijiy investitsiyalarni tartibga solish, soliq va ma’muriy mexanizmlar hamda investitsion muhitni takomillashtirish yo‘nalishlari ko‘rib chiqilgan. Hisobotda investitsiyalarni jalb etish bilan bir qatorda ularning iqtisodiy rivojlanish va xalqaro iqtisodiy integratsiyaga qo‘shadigan hissasini kuchaytirish masalalariga e’tibor qaratilgan [10].

UNCTADning “Report on the Implementation of the Investment Policy Review of Uzbekistan” tadqiqotida O‘zbekistonda investitsiya siyosatini amalga oshirish jarayonlari, biznes muhitidagi islohotlar va yuqori qo‘shilgan qiymatli ishlab chiqarishni rivojlantirishga qaratilgan chora-tadbirlar tahlil qilingan. Mazkur hisobot xorijiy investitsiyalarni sanoatning texnologik salohiyatini oshirish va barqaror rivojlanish maqsadlariga yo‘naltirish zarurligini asoslash uchun metodologik ahamiyatga ega [11].

Yuqoridagi ilmiy manbalar tahlili shuni ko‘rsatadiki, xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy samarasi kapital oqimining hajmi, texnologik transfer, inson kapitali, mahalliy korxonalar bilan ishlab chiqarish aloqalari va institutsional muhitning o‘zaro ta’siri orqali shakllanadi. Shu nuqtayi nazardan, O‘zbekiston iqtisodiyotida xorijiy investitsiyalarni baholashda ularning yalpi ichki mahsulot o‘sishiga qo‘shgan hissasi bilan bir qatorda eksport tarkibi, mehnat unumdorligi, yangi ish o‘rinlari, mahalliylashtirish va hududiy rivojlanishga ta’sirini kompleks o‘rganish zarur.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida xorijiy investitsiyalarning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’sirini o‘rganishda tizimli yondashuv, iqtisodiy-statistik tahlil, qiyosiy tahlil va ilmiy abstraksiya usullaridan foydalanildi. Xorijiy investitsiyalar oqimi va iqtisodiy rivojlanish ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlikni aniqlash maqsadida dinamik tahlil hamda tarkibiy tahlil usullari qo‘llanildi. Shuningdek, investitsiyalarning ishlab chiqarish, eksport, bandlik va texnologik modernizatsiyaga ta’siri sabab-oqibat munosabatlari asosida o‘rganildi. Xalqaro tashkilotlarning statistik ma’lumotlari va ilmiy tadqiqotlari asosida O‘zbekistonning investitsion rivojlanish xususiyatlari baholandi. Olingan natijalar

umumlashtirilib, xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish bo‘yicha ilmiy-amaliy takliflar shakllantirildi.

Tahlil va natijalar

Xorijiy investitsiyalarning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’sirini ilmiy jihatdan baholashda, eng avvalo, ularning iqtisodiy o‘sish va kapital jamg‘arilishidagi o‘rnini aniqlash muhimdir. To‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar ishlab chiqarish korxonalarini tashkil etish, mavjud ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, infratuzilma obyektlarini rivojlantirish va yangi iqtisodiy faoliyat turlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Bunda investitsiyalarning iqtisodiy samarasi nafaqat dastlabki kapital qo‘yilmalar, balki ular natijasida yuzaga keladigan qo‘shimcha ishlab chiqarish, bandlik va soliq tushumlari bilan ham belgilanadi.

UNCTADning 2025-yilgi Jahon investitsiya hisoboti ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonga kirib kelgan to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar oqimi 2023-yildagi 2,156 mlrd AQSH dollaridan 2024-yilda 2,836 mlrd AQSH dollariga yetgan. Mazkur davrda o‘sish 31,5 foizni tashkil etgan. Shu bilan birga, 2024-yilda xorijiy investitsiyalar oqimining yalpi asosiy kapital shakllanishiga nisbati 6,7 foizni tashkil qilgan [12].

1-jadval

O‘zbekistonga jalb qilingan to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar dinamikasi

Ko‘rsatkichlar	2020	2021	2022	2023	2024
Xorijiy investitsiyalar oqimi, mlrd AQSH dollari	1,728	2,275	2,498	2,156	2,836
O‘sish sur’ati, foizda	—	31,7	9,8	-13,7	31,5
Yalpi asosiy kapital shakllanishiga nisbati, foizda	7,5	9,1	9,5	6,5	6,7

Jadval ma’lumotlari O‘zbekistonga xorijiy investitsiyalar oqimi 2020–2024-yillarda umumiy o‘sish tendensiyasiga ega bo‘lganini ko‘rsatadi. Xususan, 2020-yildagi 1,728 mlrd AQSH dollari 2024-yilga kelib 2,836 mlrd AQSH dollariga yetgan. Biroq investitsiyalar oqimining yillar kesimidagi o‘zgarishi bir maromda kechmagan. 2023-yilda kuzatilgan qisqarishdan so‘ng 2024-yilda investitsiyalar hajmining sezilarli oshishi

xalqaro kapital oqimlarining tashqi iqtisodiy sharoitlar va mamlakatdagi investitsion loyihalar dinamikasiga bog‘liqligini ko‘rsatadi.

Mazkur tendensiyani baholashda investitsiyalar hajmining mutlaq o‘sishi bilan ularning iqtisodiyotdagi ulushini farqlash lozim. Jumladan, 2022-yilda xorijiy investitsiyalar oqimining yalpi asosiy kapital shakllanishiga nisbati 9,5 foizni tashkil etgan bo‘lsa, 2024-yilda ushbu ko‘rsatkich 6,7 foizga teng bo‘lgan. Bu holat xorijiy investitsiyalar miqdori oshgan sharoitda ham mamlakatdagi umumiy kapital shakllanishi hajmi va tarkibi investitsiyalarning nisbiy ulushiga ta’sir ko‘rsatishini anglatadi. Shuning uchun xorijiy investitsiyalar samaradorligini faqat jalb qilingan mablag‘lar miqdori asosida baholash yetarli emas.

Xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy o‘sishga ta’sirining ikkinchi muhim yo‘nalishi ishlab chiqarish salohiyatini kengaytirish va iqtisodiyotning tarmoq tarkibini diversifikatsiya qilish bilan bog‘liq. Investitsiyalar sanoat, energetika, transport, aloqa, qishloq xo‘jaligi va xizmatlar sohasida yangi ishlab chiqarish imkoniyatlarini yaratadi. Ayniqsa, texnologik jihatdan murakkab ishlab chiqarish tarmoqlariga yo‘naltirilgan investitsiyalar iqtisodiyotning xomashyo eksportiga bog‘liqligini kamaytirish, yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarish va tashqi bozorlardagi raqobatbardoshlikni oshirish imkonini beradi.

Bunda investitsiyalarning tarmoqlar bo‘yicha taqsimlanishi alohida ahamiyat kasb etadi. Agar xorijiy kapital asosan xomashyo qazib olish yoki qisqa muddatli daromad keltiruvchi faoliyatga yo‘naltirilsa, uning uzoq muddatli tarkibiy o‘zgarishlarga ta’siri cheklangan bo‘lishi mumkin. Aksincha, qayta ishlash sanoati, muhandislik, kimyo, elektrotexnika, farmatsevtika, axborot texnologiyalari va qayta tiklanuvchi energetika kabi yo‘nalishlarga yo‘naltirilgan investitsiyalar ishlab chiqarishning texnologik darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli investitsiya siyosatida jalb qilingan kapital hajmi bilan bir qatorda tarmoq ustuvorliklari ham hisobga olinishi lozim [11].

Xorijiy investitsiyalarning yana bir muhim ta’sir kanali texnologik transfer va mehnat unumdorligining oshishi hisoblanadi. Xorijiy investorlar ko‘pincha zamonaviy ishlab chiqarish uskunalari, raqamli boshqaruv tizimlari, sifat standartlari va xalqaro menejment tajribasini olib kiradi. Bunday jarayonlar mahalliy korxonalarning ishlab chiqarish

jarayonlarini takomillashtirish, mahsulot tannarxini kamaytirish va xalqaro standartlarga mos mahsulot ishlab chiqarish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Biroq texnologik transferning real iqtisodiy natijasi mahalliy kadrlarning malakasi va mahalliy korxonalar bilan hamkorlik darajasiga bog‘liq. Agar xorijiy korxonalar ishlab chiqarish jarayonida mahalliy yetkazib beruvchilar, muhandislar va mutaxassislar bilan yetarli darajada hamkorlik qilmasa, texnologik bilimlarning iqtisodiyot bo‘ylab tarqalishi cheklanishi mumkin. Shu sababli xorijiy investitsiyalarni jalb etish siyosatini kasbiy ta’lim, ilmiy-tadqiqot faoliyati va mahalliy sanoat kooperatsiyasi bilan uyg‘unlashtirish talab etiladi [7].

Xorijiy investitsiyalarning bandlikka ta’siri ham iqtisodiy rivojlanishning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Yangi investitsion loyihalar bevosita ish o‘rinlarini yaratish bilan birga transport, logistika, savdo, xizmat ko‘rsatish va mahalliy ta’minot zanjirlarida qo‘shimcha bandlikni shakllantiradi. Bunda ish o‘rinlarining soni bilan bir qatorda ularning malaka talablari, mehnat unumdorligi va ish haqi darajasi ham muhimdir. Yuqori texnologiyali investitsion loyihalar malakali mutaxassislarga talabni oshirishi orqali inson kapitalining rivojlanishiga ham turtki beradi.

Shu bilan birga, xorijiy investitsiyalar ta’sirini hududiy jihatdan baholash ham zarur. Investitsiyalarning ayrim iqtisodiy markazlarda to‘planishi hududlar o‘rtasidagi ishlab chiqarish va bandlik tafovutlarini kuchaytirishi mumkin. Hududlarning tabiiy resurslari, transport infratuzilmasi, mehnat resurslari va bozor sig‘imi investitsion jozibadorlikka bevosita ta’sir ko‘rsatadi. Shu bois hududiy investitsiya siyosati mahalliy iqtisodiy ixtisoslashuv, infratuzilma imkoniyatlari va mehnat resurslari salohiyatiga asoslanishi maqsadga muvofiq.

Xorijiy investitsiyalarning eksport salohiyatiga ta’siri iqtisodiy integratsiyaning muhim ko‘rinishidir. Xalqaro kompaniyalar bilan hamkorlik mahalliy korxonalarga yangi bozorlarni egallash, mahsulot sifatini xalqaro talablarga moslashtirish va tashqi savdo aloqalarini kengaytirish imkonini beradi. UNCTADning O‘zbekiston bo‘yicha investitsiya siyosati tahlillarida ham yuqori qo‘shilgan qiymatli ishlab chiqarishni rivojlantirish va mamlakatning xalqaro iqtisodiy aloqalarini kengaytirish masalalariga e’tibor qaratilgan [10; 11].

Biroq eksport hajmining ortishi avtomatik ravishda milliy iqtisodiyot uchun yuqori sof iqtisodiy samara mavjudligini anglatmaydi. Chunki ishlab chiqarishda import qilinadigan xomashyo, ehtiyot qismlar va texnologiyalarning ulushi yuqori bo‘lishi mumkin. Shu sababli xorijiy investitsiyalar samaradorligini aniqlashda eksport tushumlari bilan bir qatorda mahalliy qo‘shilgan qiymat, mahalliy xaridlar ulushi va ishlab chiqarish kooperatsiyasi darajasini ham baholash lozim.

2-jadval.

Xorijiy investitsiyalarning O‘zbekiston iqtisodiyotiga ta’sir yo‘nalishlari va baholash ko‘rsatkichlari

Ta’sir yo‘nalishi	Iqtisodiy ta’sir mexanizmi	Baholash ko‘rsatkichlari
Iqtisodiy o‘sish	Kapital jamg‘arilishi va ishlab chiqarish hajmining kengayishi	YaIM o‘sishi, asosiy kapitalga investitsiyalar
Sanoat rivojlanishi	Yangi korxonalar va ishlab chiqarish quvvatlarining tashkil etilishi	Sanoat ishlab chiqarishi, ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanish
Texnologik modernizatsiya	Zamonaviy texnologiyalar va boshqaruv tajribasining kirib kelishi	Mehnat unumdorligi, texnologik yangilanish darajasi
Bandlik	Yangi ish o‘rinlari va qo‘shimcha iqtisodiy faoliyatning shakllanishi	Yaratilgan ish o‘rinlari, ish haqi, bandlik darajasi
Eksport salohiyati	Xalqaro bozorlarga chiqish va mahsulot raqobatbardoshligining oshishi	Eksport hajmi, eksport diversifikatsiyasi
Hududiy rivojlanish	Hududlarda ishlab chiqarish va infratuzilmaning rivojlanishi	Hududiy investitsiyalar, hududiy sanoat o‘sishi
Fiskal samaradorlik	Korxonalar faoliyati orqali soliq bazasining kengayishi	Soliq tushumlari, budjet daromadlari
Mahalliy kooperatsiya	Xorijiy va mahalliy korxonalar o‘rtasida ishlab chiqarish aloqalarining shakllanishi	Mahalliy xaridlar ulushi, mahalliylashtirish darajasi

Jadvalda aks ettirilgan ko‘rsatkichlar xorijiy investitsiyalar samaradorligini kompleks baholash zarurligini ko‘rsatadi. Jumladan, investitsiyalarning iqtisodiy o‘sishga ta’siri faqat YaIM dinamikasi orqali emas, balki sanoat ishlab chiqarishi, mehnat unumdorligi, eksport diversifikatsiyasi va mahalliy ishlab chiqarish aloqalarining rivojlanishi orqali ham namoyon bo‘ladi. Mazkur yondashuv xorijiy kapitalning iqtisodiyotga qo‘shgan hissasini miqdoriy va sifat jihatidan birgalikda o‘rganish imkonini beradi.

Xorijiy investitsiyalarning davlat moliyasiga ta’siri ham alohida tahlilni talab etadi. Investitsion loyihalar faoliyati natijasida ishlab chiqarish va xizmatlar hajmi kengayishi, korxonalar daromadlari ortishi hamda soliq bazasi shakllanishi mumkin. Biroq investitsiyalarni jalb qilish maqsadida taqdim etiladigan soliq imtiyozlari va boshqa rag‘batlantirish mexanizmlari qisqa muddatda budjet daromadlarining kamayishiga olib kelishi ehtimoli mavjud. Shu sababli investitsion imtiyozlarning samaradorligini baholashda jalb qilingan investitsiya hajmi bilan birga yaratilgan ish o‘rinlari, qo‘shimcha ishlab chiqarish, eksport tushumlari va budjetga uzoq muddatli fiskal ta’sir ham hisobga olinishi kerak.

Mazkur masalada investitsion siyosatning institutsional sifati muhim o‘rin tutadi. Investorlar uchun qonunchilikning barqarorligi, mulk huquqining himoyalanganligi, shartnomalar ijrosining ta’minlanishi, ma’muriy tartib-taomillarning soddaligi va davlat organlari faoliyatining shaffofligi kapital kiritish qarorlariga ta’sir etuvchi omillar hisoblanadi. Jahon bankining O‘zbekiston uchun milliy xorijiy investitsiyalar strategiyasiga doir tadqiqotida ham investitsion muhitni baholashda huquqiy, institutsional va xususiy sektor bilan maslahatlashuv mexanizmlari o‘rganilgan [9].

UNCTADning 2024-yilgi “World Investment Report” hisobotida raqamli hukumat xizmatlari va investitsiyalarni ma’muriy jihatdan yengillashtirish xorijiy investitsiyalarni jalb etish sharoitlarini yaxshilash vositalari sifatida ko‘rib chiqilgan [13].

Ushbu yondashuv O‘zbekiston uchun ham amaliy ahamiyatga ega. Xususan, investorlar uchun yagona raqamli platformani rivojlantirish, investitsion loyihalar holatini kuzatish, yer ajratish, ruxsat berish va infratuzilmaga ulanish jarayonlarini elektron shaklda muvofiqlashtirish ma’muriy xarajatlarni kamaytirishi mumkin.

Tadqiqot doirasida xorijiy investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun quyidagi ilmiy-amaliy yo‘nalishlar asoslandi:

Birinchidan, investitsiyalarni jalb etishda tarmoq ustuvorliklarini iqtisodiyotning tarkibiy modernizatsiyasi bilan bog‘lash lozim. Bunda yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulot ishlab chiqarish, eksportni diversifikatsiya qilish va texnologik yangilanish imkoniyatlari asosiy mezon sifatida qaralishi kerak.

Ikkinchidan, xorijiy investorlar va mahalliy korxonalar o‘rtasidagi kooperatsiya aloqalarini rivojlantirish zarur. Mahalliy yetkazib beruvchilarni xalqaro ishlab chiqarish zanjirlariga jalb qilish, ularning sifat standartlari va texnologik talablariga moslashishini qo‘llab-quvvatlash investitsiyalarning ichki iqtisodiyotga tarqalish samarasini kuchaytiradi.

Uchinchidan, investitsion loyihalarning natijadorligini baholash tizimini takomillashtirish maqsadga muvofiq. Bunda investitsiya hajmi bilan birga yaratilgan ish o‘rinlari, mehnat unumdorligi, eksportga yo‘naltirilgan mahsulotlar, mahalliylashtirish darajasi va budjet tushumlariga ta’sirini ifodalovchi ko‘rsatkichlardan foydalanish lozim.

To‘rtinchidan, hududiy investitsiya siyosatini differensiallashtirish talab etiladi. Hududlarning iqtisodiy ixtisoslashuvi, mehnat resurslari, transport-logistika imkoniyatlari va ishlab chiqarish infratuzilmasi hisobga olingan holda investitsion loyihalarni joylashtirish iqtisodiy faollikning hududlar bo‘yicha muvozanatli rivojlanishiga xizmat qiladi.

Beshinchidan, xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda raqamli boshqaruv mexanizmlarini kengaytirish zarur. Investitsion loyihalar bo‘yicha ma’lumotlarning yagona elektron bazasini shakllantirish, loyihalar ijrosini monitoring qilish va investorlarning murojaatlarini tezkor ko‘rib chiqish davlat boshqaruvi samaradorligini oshirish imkonini beradi.

Umuman olganda, tahlil natijalari xorijiy investitsiyalar O‘zbekiston iqtisodiyotida kapital shakllanishi, ishlab chiqarish quvvatlarini kengaytirish, texnologik yangilanish, eksport salohiyatini oshirish va bandlikni rivojlantirishning muhim omili ekanini ko‘rsatadi. Shu bilan birga, investitsiyalarning iqtisodiy samarasi ularning tarmoq va hududlar bo‘yicha taqsimlanishi, mahalliy iqtisodiyot bilan integratsiyasi hamda institutsional muhitning sifati bilan belgilanadi. Demak, investitsiya siyosatining asosiy vazifasi faqat xorijiy kapital oqimini ko‘paytirish emas, balki uning milliy iqtisodiyotda barqaror va uzoq muddatli qo‘shilgan qiymat yaratishini ta’minlashdan iborat.

Xulosa

O‘tkazilgan nazariy va amaliy tahlillar xorijiy investitsiyalar O‘zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, ishlab chiqarish salohiyatining kengayishi va

iqtisodiyotni tarkibiy modernizatsiya qilishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko‘rsatdi. Xorijiy kapital oqimi mamlakatda yangi ishlab chiqarish quvvatlarini tashkil etish, zamonaviy texnologiyalarni joriy qilish, mehnat unumdorligini oshirish, eksport bozorlarini kengaytirish va qo‘shimcha ish o‘rinlarini yaratish imkoniyatlarini shakllantiradi.

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, xorijiy investitsiyalar samaradorligini faqat ularning umumiy hajmi bilan baholash yetarli emas. Investitsiyalarning iqtisodiy natijadorligi tarmoq tarkibi, mahalliy ishlab chiqaruvchilar bilan kooperatsiya darajasi, texnologik transfer, eksport diversifikatsiyasi va yaratilgan qo‘shilgan qiymat bilan bevosita bog‘liq. Shu sababli investitsiya siyosatida miqdoriy ko‘rsatkichlar bilan bir qatorda sifat ko‘rsatkichlariga ham ustuvor ahamiyat berish zarur.

O‘zbekistonda xorijiy investitsiyalarni jalb etish samaradorligini oshirish uchun yuqori qo‘shilgan qiymatli tarmoqlarga investitsiyalarni yo‘naltirish, mahalliy korxonalarni xalqaro ishlab chiqarish zanjirlariga integratsiya qilish, hududiy investitsion imkoniyatlardan samarali foydalanish va investitsion loyihalarni natijadorlik ko‘rsatkichlari asosida monitoring qilish maqsadga muvofiq.

Shuningdek, investorlar huquqlarini himoya qilish, ma’muriy tartib-taomillarni soddalashtirish, raqamli davlat xizmatlarini rivojlantirish va investitsion qarorlarning shaffofligini oshirish mamlakatning investitsion jozibadorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Yakuniy xulosa sifatida ta’kidlash mumkinki, xorijiy investitsiyalarning O‘zbekiston iqtisodiyotiga uzoq muddatli ijobiy ta’sirini ta’minlash ularni jalb qilish siyosatini sanoatni modernizatsiya qilish, inson kapitalini rivojlantirish, eksportni diversifikatsiya qilish va institutsional islohotlar bilan o‘zaro uyg‘unlashtirishni talab etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. World Bank. World Development Report 2005: A Better Investment Climate for Everyone. – Washington, DC: World Bank, 2004. – 288 p.

2. UNCTAD. World Investment Report 2024: Investment Facilitation and Digital Government. – Geneva: United Nations, 2024. – 224 p.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni. 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida. – Toshkent, 2022.

4. Dunning J. H. Multinational Enterprises and the Global Economy. – Wokingham: Addison-Wesley Publishing Company, 1993. – 687 p.

5. Krugman P. R., Obstfeld M., Melitz M. J. International Economics: Theory and Policy. 9th edition. – Boston: Pearson, 2012. – 792 p.

6. Caves R. E. Multinational Enterprise and Economic Analysis. 3rd edition. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 376 p.

7. Borensztein E., De Gregorio J., Lee J.-W. How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth? // Journal of International Economics. – Amsterdam: Elsevier, 1998. – Vol. 45, No. 1. – P. 115–135.

8. De Mello L. R. Foreign Direct Investment-led Growth: Evidence from Time Series and Panel Data // Oxford Economic Papers. – Oxford: Oxford University Press, 1999. – Vol. 51, No. 1. – P. 133–151.

9. World Bank. Recommendations for a National FDI Strategy and Roadmap for Uzbekistan. – Washington, DC: World Bank Group, 2022.

10. UNCTAD. Investment Policy Review of Uzbekistan. – Geneva: United Nations, 1999.

11. UNCTAD. Report on the Implementation of the Investment Policy Review of Uzbekistan. – Geneva: United Nations, 2021.

12. UNCTAD. World Investment Report 2025: International Investment in the Digital Economy. Country Fact Sheet: Uzbekistan. – Geneva: United Nations, 2025.

13. UNCTAD. World Investment Report 2024: Investment Facilitation and Digital Government. – Geneva: United Nations, 2024.